

DATE DOWNLOADED: Tue Nov 15 16:36:48 2022

SOURCE: Content Downloaded from [HeinOnline](#)

Citations:

Bluebook 21st ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, Participation of Citizens in Prevention and Social Control of Criminality, 33 Yugoslavian J. CRIMIN. & CRIM. L. 119 (1995).

ALWD 7th ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, Participation of Citizens in Prevention and Social Control of Criminality, 33 Yugoslavian J. Crimin. & Crim. L. 119 (1995).

APA 7th ed.

Mrvic-Petrovic, N. (1995). Participation of citizens in prevention and social control of criminality. Yugoslavian Journal of Criminology and Criminal Law, 33(3), 119-130.

Chicago 17th ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, "Participation of Citizens in Prevention and Social Control of Criminality," Yugoslavian Journal of Criminology and Criminal Law 33, no. 3 (September-December 1995): 119-130

McGill Guide 9th ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, "Participation of Citizens in Prevention and Social Control of Criminality" (1995) 33:3 Yugoslavian J Crimin & Crim L 119.

AGLC 4th ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, 'Participation of Citizens in Prevention and Social Control of Criminality' (1995) 33(3) Yugoslavian Journal of Criminology and Criminal Law 119

MLA 9th ed.

Mrvic-Petrovic, Natasa. "Participation of Citizens in Prevention and Social Control of Criminality." Yugoslavian Journal of Criminology and Criminal Law, vol. 33, no. 3, September-December 1995, pp. 119-130. HeinOnline.

OSCOLA 4th ed.

Natasa Mrvic-Petrovic, 'Participation of Citizens in Prevention and Social Control of Criminality' (1995) 33 Yugoslavian J Crimin & Crim L 119

-- Your use of this HeinOnline PDF indicates your acceptance of HeinOnline's Terms and Conditions of the license agreement available at

<https://heinonline.org/HOL/License>

-- The search text of this PDF is generated from uncorrected OCR text.

-- To obtain permission to use this article beyond the scope of your license, please use:

[Copyright Information](#)

Dr Nataša Mrvić-Petrović
Naučni saradnik Instituta za
kriminološka i sociološka istraživanja

UDK. 343.24. / 29 (497.1)
Primljeno: 6. maja 1996. god.

UČEŠĆE GRAĐANA U PREVENCIJI I DRUŠTVENOJ KONTROLI KRIMINALITETA

U radu je obrađena problematika učešća građana u prevenciji i društvenoj kontroli kriminaliteta. U obradi ove problematike autor je pošao od stava po kojem je zainteresovanost građana za učestvovanje u akcijama na prevenciji kriminaliteta, kao i u postpenalnoj pomoći osuđenom jedna od najznačajnijih pretpostavki za uspešno ostvarivanje kriminalno-političkih ciljeva. Inače, analizirajući razne aspekte ove problematike autor izvlači tri osnovna zaključka. To su: Prvo, da uključivanje građana u prevenciju i društvenu kontrolu kriminaliteta nije u skladu sa stvarnom opasnošću od kriminaliteta. Drugo, siromašniji članovi društva, koji stanuju u kriminalitetom veoma ugroženim područjima, lošije su zaštićeni od bogatih, koji se, uprkos malim rizicima viktimizacije, osećaju nesigurno, pa se ili organizuju ili privatno plaćaju za usluge obezbeđenja. I treće, grupe organizovane radi zaštite od kriminaliteta, obučene ili naoružane od strane policije, mogu postati velika opasnost po bezbednost samih građana.

KLJUČNE REČI: GRAĐANI, KRIMINALITET, PREVENCIJA, DRUŠTVENA KONTROLA, POLICIJA.

Zainteresovanost građana za učestvovanje u akcijama na prevenciji kriminaliteta, kao i u post-penalnoj pomoći osuđenom licu jedna je od najznačajnijih pretpostavki sa uspešno ostvarenje kriminalno-političkih ciljeva. Novije kriminološke teorije koje sredinom sedamdesetih godina nastaju u severnoj Americi i zapadnoj

Evropi posebno obraćaju pažnju na kriminalno-politički značaj faktora javnosti. Tako se naročito u teorijama socijalno-psihološke orijentacije, kao što su: teorije interakcionizma, učenja i kontrole insistira na potrebi da se građani organizovano uključe kako u preventivne, tako i u konkretne aktivnosti na sprečavanju kriminaliteta¹. U stvari, ekonomski razvijene zemlje Zapada pokušavaju da pronađu adekvatnu kriminalno-političku strategiju za borbu protiv kriminaliteta, koji je poslednjih godina znatno izmenio strukturu i dinamiku. Zato se uporedo sa trendovima dekriminizacione ponašanja prema društvu postaje sve manje moralno osetljivo (npr. prostitucije, pijanstva, skitničenja) javlja pooštrena krivična reakcija na delikte u vezi sa zloupotrebom droga i na terorizam. Takođe, uočava se potreba proširene krivičnopravne zaštite zbog pojava kompjuterskog, ekološkog kriminaliteta i opasnosti od širenja zaraze AIDS-om².

Novi kriminalno-politički pristup podrazumeva svodenje primene krivično-pravne represije na najužu meru, ali se istovremeno zagovara korišćenje administrativnih, građanskih sankcija ili medicinskih, socijalnih, obrazovnih mera kako bi se onemogućila kriminalna delatnost potencijalnih prestupnika, odnosno efikasnije i na humaniji načini ostvarili ciljevi resocijalizacije osuđenih lica. Tako se uz pravo, tj. formalnu (državnu) kontrolu kriminaliteta što je najvažniji vid reakcije društva na kriminalitet proklamuje značaj uspostavljanja discipline, odnosno neformalne (društvene) kontrole kriminaliteta³.

Neophodnost da se pronađu novi i efikasniji metodi za borbu protiv kriminaliteta uticala je da se poslednjih godina na zapadu pojavljuje ogroman broj građanskih udruženja čiji članovi volonterski pomažu žrtvama, posreduju u njihovom mirenju sa učiniocima krivičnih dela, ili se angažuju u akcijama mirenja sa učiniocima krivičnih dela, ili se angažuju u akcijama sprečavanja uličnog kriminaliteta (tzv. street crime), provalnih krađa i saobraćajnih delikata prouzrokovanih pod uticajem alkohola⁴. Upravo brojnost i aktivnost takvih udruženja govore u prilog zaključku da je tzv. disciplinovano društvo već oblikovalo novu kriminalno-političku orjenta-

---

¹ H. J. Schneider, *Kriminologie*, "Water de Gruyter", Berlin - New York, 1987, str. 804.

² S. Quensel, "Krise der Kriminologie: Chancen fuer eine interdisziplinare Renaissance?", *Monatschrift fuer Kriminologie und Strafrechtsreform*, 72/1989, 6, str. 393; S. Redo, "The Future of Crime: Consensus Versus Conflict Perspective" u: Pedro R. David (ur.), *Crime and Criminal Policy*, United Nations Social Defence Research Institute, Publ. No. 25, Rome, 1985, str. 553; M. Burgstaller, "kriminalpolitik nach 30 Jahren IKV/AIDP", *Auslandsteil der Zeitschrift fuer die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 1990, 3, str. 643.

³ O tome više u: N. Mrvić, "Posebni oblici društvenog odgovora na kriminalitet", *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 28/1990, 4, str. 55-64.

⁴ R. J. Mawby and M. L. Gill, *Crime Victims (Needs, Services and The Voluntary Sector)*, "Tavistock Publications", London - New York, 1987, str. 54; G. Marx, "Commentary: Some Trends and Issues in Citizen Involvement in the Law Enforcement Process", *Crime and Delinquency*, 1989, 3, str. 515.

ciju i dovelo do promena u oblasti krivičnog pravosuđa, tako što je faktički smanjen značaj formalne kontrole kriminaliteta u korist neformalne⁵. Najvažnije vidove neformalne kontrole ostvaruju različite društvene grupe (porodica, prijatelji, susedi, školski drugovi, kolege sa posla), koje, uz svoje redovne funkcije preuzimaju određene uloge u nadzoru nad ponašanjem svog člana i neformalnim merama utiču na njega kroz procese (re)socijalizacije.

Uobičajene akcije građana preduzete u okviru programa prevencije kriminaliteta obično podrazumevaju: zbrinjavanje, psihičku i materijalnu pomoć žrtvama nasilja, nadzor u sopstvenom susedstvu, organizovanje građanskih patrola, davanje informacija policiji u vezi sa zločinima posredstvom medija za masovnu komunikaciju, pa se čak, kako pokazuju primeri iz Francuske pribegava osnivanju maloletničkih "bandi za okruženje" koje su rivalske kriminogenim bandama⁶.

Koncept uključenja građana u društvenu kontrolu kriminaliteta posebno je elaboriran u Sjedinjenim Američkim Državama, gde je, osim razvijene kriminološke misli, prisutna tradicija okupljanja građana oko lokalne policijske vlasti ukoliko je neophodno da se zajednica zaštiti od kriminaliteta. U evropskim državama se, međutim, veoma kritički pristupa ovakvim idejama zbog opasnosti od ugrožavanja načela legaliteta i autoriteta državnih organa zaduženih za suzbijanje kriminaliteta⁷.

Primamljiva ideja o humanizaciji krivičnog sistema aktivnijim uključivanjem građana u prevenciju i društvenu kontrolu kriminaliteta krije veliku opasnost od mogućih zloupotreba osnovnih prava i sloboda građana. Zalaganje za samozaštitu pojedinca po kome društvo treba da se "oštrije" odnosi prema kriminalcima ili da dopusti pravo građana na samo-pomoć ukoliko državni organi nisu u stanju da pruže bezbednosnu zaštitu. Otuda jedna napredna ideja već u osnovi sadrži suštinsku protivrečnost: ako ne postoje objektivne društvene pretpostavke da se ostvari humanizacija krivičnog sistema, onda napredne kriminalno-političke ideje u praksi doživljavaju svoju deformaciju. Uspostavljaju se novi, suptilni oblici sveobuhvatne kontrole ponašanja ne samo osuđenih lica, nego i onih pojedinaca koji se smatraju potencijalnim prestupnicima ili, jednostavno, ne mogu sa uspehom da se integrišu u zajednicu zbog toga što pripadaju drugoj rasi, etničkoj ili verskoj grupi.

---

⁵ D. Nelken, "Discipline and Punish: Some Notes on the Margin", *Tehe Howard Journal of Criminal Justice*, 1989, 4, str. 346 i 253-254.

⁶ J. Garofalo and M. McLeod, "The Structure and Operations of Neighborhood Watch Programs in the United States", *Crime and Delinquency*, 35/1989, 3, str. 326-344; L. Klein, J. Luxemburg and M. King, "Perceived Neighborhood Crime and the Impact of Private Security", *Crime and Delinquency*, 35/1989, 3, str. 365-377; S. Pennell, Ch. Curtis, J. Henderson and J. Tryman, "Guardian Angels: A Unique Approach to Crime Prevention", *Crime And Delinquency* 35/ 1989, 3, str. 378-400; M. Anceš, *Društvena odbrana*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1991, str. 67.

⁷ M. Burgstaller, op. cit. str. 643.

Za našu sredinu u sadašnjim uslovima kada su raspad države, nacionalni sukobi i ekonomska kriza doprineli porastu nasilja (uz izraženu visoku tamnu brojku), kao i pojavu različitih vidova zloupotreba političke moći, nije isključeno da u bliskoj budućnosti grupe pojedinaca mogu pokušati da preuzmu zakon u svoje ruke u cilju samozaštite. Strah od viktimizacije i saznanje da je rad policije i pravosuđa na suzbijanju kriminaliteta neefikasan utiču da građani sve češće posežu za vatrenim oružjem radi lične bezbednosti i zaštite vlastite imovine. Preteća opasnost od samovlasnih akcija naoružanih pojedinaca dovoljan je razlog što bi bilo potrebno analizirati strana iskustva o organizovanom uključenju građana u zaštitu od kriminaliteta. Tako bi naša kriminološka nauka, koja se i inače malo bavila žrtvama i strahom građana od kriminaliteta⁸, spremnije odgovorila na izazove društvene opasnosti.

Odmah treba istaći da postoje najmanje tri važna ograničenja koja uslovljavaju mogućnost korišćenja inostranih rešenja kod nas. Najpre, našoj sredini nedostaju bitne pretpostavke za uvođenje programa samo-organizovanja građana radi prevencije kriminaliteta kakve su stabilnost političkih i ekonomskih odnosa u zajednici. Drugo, velike razlike u strukturi i dinamici kriminaliteta uslovljavaju pojavu različite kriminalno-političke orijentacije kod nas i u inostranstvu. Trenutna ekonomska, socijalna i politička situacija u našoj zemlji ne samo da utiče na neefikasnost postojeće kriminalne politike, nego čini neprimerenim prihvatanje kriminalno-političkih strategija razvijenih zapadnih zemalja. Međutim, najvažnije ograničenje je, kao što se tačno zapaža u kriminološkoj literaturi, da se u razvijenim zemljama zapadne Evrope i severne Amerike programi prevencije kriminaliteta ne zasnivaju se na celovitoj kriminalno-političkoj koncepciji nego su podređeni ostvarivanju pragmatičnih ciljeva zaštite povlašćenih društvenih grupa, koje su veoma zainteresovane za vlastitu bezbednost i istovremeno raspolažu dovoljnim ekonomskim sredstvima da mogu platiti privatnim institucijama za posebnu zaštitu od kriminaliteta⁹. Imajući u vidu ova ograničenja koja utiču na prihvatanje stranih iskustva o organizovanju građana na zaštiti od kriminaliteta, u ovom radu će u prvom redu biti reči o uticaju kriminaliteta na stepen integrisanosti društvene zajednice, faktorima koji uslo-

---

⁸ Jedno od retkih istraživanja na tu temu bilo je ispitivanje pojave straha od kriminaliteta građana Beograda. Rezultati ovog istraživanja objavljeni su u: V. Nikolić-Ristanović, "Strah od kriminaliteta - pojam, uzroci i uslovi", Arhiv za pravne i društvene nauke, LXXX/1989, 4, str. 477-488 i u: "Strah od kriminaliteta u Beogradu", Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, XVIII/1990, 1-2, str. 343-361.

⁹ M. Milutinović, *Kriminalna politika*, "Savremena administracija", Beograd, 1984, str. 355; S. Henry, "Contradictions of Collective Justice: The Case of the Co-op Cops", *The Howard Journal of Criminal Justice*, 1984, 3, str. 164, isto su: "Justice on the Margin: Can Alternative Justice be Different?", *The Howard Journal of Criminal Justice*, 1989, 4, str. 258.

vljavaju opštu dezorganizaciju društvene sredine i mogućnosti za razvoj bolje saradnje građana i policije na prevenciji kriminaliteta.

Kriminalitet i strah od kriminaliteta kao faktor (dez)integriranosti zajednice

Kriminalno ponašanje pojedinca ili čak samo strah od kriminaliteta deluje na ljude tako što remeti odnose u organizovanoj društvenoj zajednici. Tako je Durkheim još tridesetih godina ovog veka pisao o pozitivnoj funkcionalnoj povezanosti kriminaliteta sa društvom, jer socijalna reakcija na kriminalitet drži članove društva na okupu i utiče na njihovu brzu koncentraciju: zločin šokira ljude, tera ih da zauzimaju određeni odnos prema svojim životima, imovini i da se ponašaju na odgovarajući način - da "urade nešto" što bi predstavljaju odgovor na kriminalitet¹⁰. Istina, ovakva socijalna reakcija tipična je za ruralne sredine i zajednice u kojima je izražena jaka društvena kohezija, a postoji niska stopa kriminaliteta. U urbanim područjima mnogo češće se susreće druga vrsta reakcije na kriminalitet - strah, pod čijim se uticajem smanjuje društvena kohezija, izostaje međusobna solidarnost i dolazi do ograničenja socijalne integracije u zajednici.

Kako kriminalitet može uticati i pozitivno i negativno na integriranost društvene zajednice, zavisno od socijalnih karakteristika sredine u kojoj se ispoljava, čini se najispravnijim shvatanje da je linija uticaja kriminaliteta (ili straha od zločina) u suštini "krivudava": kriminalitet ostvaruje naizmenično obe vrste efekata¹¹. To je jedina racionalna osnova objašnjenja zašto su do sada vršenim pouzdanim kriminološkim istraživanjima uticaja kriminaliteta na ponašanje ljudi dobijeni potpuno različiti rezultati.

U Sjedinjenim Američkim Državama je nizom istraživanja straha od kriminaliteta (Lavrakas, 1981; Lavrakas and Hertz, 1982; DuBow and Podolefsky, 1982; Tyler, 1984; Tyer and Lavrakas, 1986) dokazano da je strah osnovni faktor koji smanjuje kolektivne akcije na prevenciji kriminaliteta, pa čak isključuje i svaku individualnu radnju građana, kakvo je na primer jednostavan poziv policiji ukoliko su bili svedoci kriminalnog događaja. Istraživanja su takođe ukazala i na neke okolnosti koje, posrednim uticajem, ograničavaju zajedničke aktivnosti na zaštiti od kriminaliteta: građani se osećaju nemoćni kada se nađu licem u lice sa kriminalom;

---

¹⁰ W. Skogan, "Communities, Crime, and Neighborhood Organization", *Crime and Delinquency*, 35/1989, 3, str. 439; A. Liska and B. Warner, "Functions of Crime: A Paradoxical Process", *American Journal of Sociology*, 96/1991, 6, str. 1442.

¹¹ W. Skogan, op. cit. str. 441; A. Liska and B. Warner, op. cit. str. 1460; V. Nikolić-Ristanović, "Strah od kriminaliteta - pojam...", str. 487.

lično su izolovani ili ne žele da se nađu u nevoljama; tradicionalno su sumnjičavi prema došljacima ili prema pridadnicima drugih etničkih grupa iz istog susedstva; imaju različiti stav prema odbrani sopstvenih imovinskih i drugih interesa¹². Međutim, potpuno drugačije rezultate dala su istraživanja kojima je ispitivana motivisanost građana za učešće u društvenim organizacijama osnovanim radi prevencije kriminaliteta. Tako Hope (1986) zaključuje na osnovu podataka prikupljenih za Drugo britansko kriminološko istraživanje da je učešće u organizaciji zaduženoj za susedski nadzor (Neighbourhood Watch) značajno povezano sa zabrinutošću pojedinaca da ne postane žrtva provale i sa visokim rizikom viktimizacije. Američki kriminolozi Skogan i Maxfield (1982), kao i Britanac Bennett (1986) takođe su konstatovali da se u programe prevencije kriminaliteta pretežno uključuju oni koji se osećaju nesigurno u sopstvenom susedstvu¹³. Razlike u istraživačkim rezultatima mogu se objasniti time što strah od kriminaliteta ubrzava kolektivnu aktivnost stanovnika određenog područja samo ukoliko oni osećaju da bi takva akcija imala izgleda na uspeh. Značajna povezanost straha od kriminaliteta sa razlikama između pojedinih kategorija građana (prema polu, starosti i socijalno-ekonomskom statusu) pojašnjava njihovu nejednaku motivisanost za učešće u programima za sprečavanje kriminaliteta. Zato se zapaža da se udruženja građana veoma retko organizovana u onim u područjima gde postoji visoka stopa kriminaliteta - učesnici programa prevencije obično su belci iz više srednje klase koji stanuju u relativno bezbednim gradskim područjima, ali se i pored toga osećaju nedovoljno zaštićenim od kriminaliteta¹⁴.

Osim negativnog uticaja kriminaliteta na samo-organizovanje građana, uočava se posredno dejstvo još nekih faktora koji uslovljavaju osipanje socijalne osnove za kolektivne akcije na sprečavanju kriminaliteta. Tako u urbanim sredinama pod uticajima industrijalizacije, migracije i urbanizacije dolazi do pojava anomije i socijalne dezorganizacije¹⁵. Zato je neophodno razmotriti na koji način socijalna dezorganizacija smanjuje sposobnosti zajednice da se organizovano suprostavi kriminalitetu.

---

¹² A. Liska and B. Warner, op. cit. str. 1444; W. Skogan, op. cit. str. 439-440; S. Bennett and P. Lavrakas, "Community - Based Crime Prevention: An Assessment of the Eisenhower Foundation's Neighborhood Program", *Crime and Delinquency*, 35/1989, 3, str. 345-364.

¹³ Prema: T. Bennett, "Factors Related to Participation in Neighbourhood Watch Schemes", *The British Journal of Criminology*, 29/1989, 3, str. 208.

¹⁴ W. Skogan, op. cit. str. 438; T. Bennett, op. cit. str. 217 i 218.

¹⁵ Pojam socijalna dezorganizacije prihvaćen je u svom restriktivnijem značenju - kao pojave neusaglašenosti ponašanja pojedinca sa društvenim pravilima, što utiče na pojavu društvenih konflikta, samoubistava, različitih oblika delikventnog ponašanja, pa i kriminaliteta (prema: M. Milutinoviću, *Kriminologija*, "Savremena administracija", Beograd, 1981, str. 129. i: S. Konstantinović-Vilić i V. Nikolić-Ristanović, *Osnovi kriminologije*, "Sirius", Niš, 1992, str. 117).

Socijalna dezorganizacija i organizovanje građana za preventivne aktivnosti

Spremnost da se drugom pomogne u nevolji, a posebno žrtvi krivičnog dela (pri čemu često postoji rizik sopstvene viktimizacije) indikator je visokog moralnog i urbanog solidarniteta između ljudi. Od ovog ideala sve više se udaljujemo što je izraženija socijalna dezorganizacija u određenoj zajednici. Posledice socijalne dezorganizacije, nastale pod uticajem kompleksnog faktora urbanizacije - migracije - industrijalizacije najpre su uočljive u velikim gradskim centrima gde dolazi do slabljenja međusobnih susedskih, prijateljskih, rodbinskih i porodičnih veza, čime se posredno smanjuju sposobnosti zajednice da se zaštiti od kriminaliteta. Zato programi prevencije kriminala pre svega imaju za cilj da utiču na socijalnu integraciju i tako obezbede bolje uslove za ostvarivanje društvene kontrole kriminaliteta.

Na povećanu solidarnost članova društvene zajednice najpre ukazuje brojnost dobrovoljnih društvenih organizacija kroz čije se aktivnosti zadovoljavaju različiti interesi građana (kao što su: sportska sruštva, ekološke grupe, gorani, planinari i slično). Obrnuto, prvi pokazatelj nedostatka u socijalnoj integraciji zajednice jeste upravo pojava nesigurnosti i straha od kriminaliteta¹⁶. Zato se može postaviti pretpostavka da su više socijalno dezorganizovane one zajednice u kojima postoji manji broj dobrovoljnih organizacija građana, što znači da takve sredine lakše mogu biti ugrožene kriminalitetom nego druge. Osnov za postavljanje ove hipoteze daju rezultati američkih istraživanja kojima je ispitivana reakcija građana na kriminalitet. Tako su Lavrakas i Hertz (1982) kao i Hope (1988) ustanovili da su za učešće u akcijama na prevenciji kriminaliteta najviše zainteresovani oni građani koji su inače uključeni u rad različitih dobrovoljnih udruženja. U ovakvim organizacijama između članova se razvija osećaj solidarnosti i prijateljstva, što doprinosi spremnosti da jedan drugome pruži pomoć i u slučaju da neko od njih bude žrtva krivičnog dela¹⁷.

Ako se prihvati stav da socijalna dezorganizacija određene zajednice doprinosi pojavi kriminaliteta, onda se kao sledeće pitanje postavlja da li je moguće odrediti koliko bi neka sredina bila sposobna da okupi ljude u organizovanom suprostavljanju kriminalitetu. Jedan od odgovora nudi teorija socijalne dezorganizacije. Američki kriminolozi Shaw i McKay autori su teorijskog modela socijalne dezorganizacije koji sadrži nekoliko bitnih mera preko kojih se određuje stepen socijalne (dez)organizacije zajednice:

---

¹⁶ R. Sampson and W. B. Groves, "Community Structure and Crime: Testing Social-Disorganization Theory", *American Journal of Sociology*, 94/1989, 4, str. 780; S. Pennell et al., op. cit. str. 379-380.

¹⁷ T. Bennett, op. cit. str. 208-209.

a) Najpre se meri sposobnost društva da nadgleda i kontroliše grupe maloletnika, naročito onih koje pokazuju sklonost ka delikvenciji. Ova komponenta je uvršćena u teorijski model zahvaljujući saznanju da je pojava brojnih maloletničkih uličnih grupa maloletnika povezana sa povećanim kriminalitetom odraslih (posebno mladih punoletnih) lica.

b) Druga dimenzija modela društvene dezorganizacije jesu neformalne prijateljske veze lica koje se bave određenim društveno korisnim poslovima (npr. sportisti, gorani, članovi ekoloških pokreta i slično), jer uspostavljanje ovakvih društvenih odnosa utiče da se pojedinac angažuje na zaštiti drugog člana iste grupe, da je zainteresovan za praćenje ponašanja onih lica koja nisu stanovanjem ili svojom društvenom aktivnošću vezani za njegovu sredinu.

c) Treća komponenta teorijskog modela jeste stepen učešća građana sa određenog područja u formalnim i dobrovoljnim organizacijama osnovanim isključivo radi sprečavanja kriminaliteta.

Međutim, čak i kada se radi o takvoj zajednici koja zadovoljava kriterijume socijalnog organizovanja - ima veliki broj udruženja u kojima su masovno angažovani građani, ili postoji dobro organizovana kontrola slobodnog vremena omladine, ne može se izbeći uticaj nekih posebnih okolnosti koje u svakom slučaju dovode do pojave socijalne dezorganizacije. To su:

a) Izrazita stambena mobilnost nasuprot stambenoj stabilnosti, koja onemogućava uspostavljanje dobrih i trajnih susedskih i prijateljskih veza;

b) Heterogenost stanovništva (po godinama, polu, rasi, naročito po etničkoj pripadnosti), zbog koje je otežana društvena kontrola između pripadnika različitih društvenih grupa;

c) Brojnost nepotpunih porodica u kojima nedostatak jednog roditelja dovodi u pitanje nadzor nad decom i zaštitu imovine. Zbog uticaja ovih okolnosti ne samo da su periferijska stambena naselja u velikim gradovima veoma podložna pojavi delikvencije i kriminaliteta, nego su značajno smanjene sposobnosti zajednice da im se organizovano suprostavi. Ali, čak u onim sredinama u kojima postoji jaka socijalna kohezija, a izostaju nepovoljna dejstva faktora koji uslovljavaju pojave socijalne dezorganizacije, nepoverenje građana u rad policije i izostanak međusobne saradnje može značajno ograničiti efekte šire društvene akcije na zaštiti od kriminaliteta.

Saradnja policije i građana

Koncept o organizovanim oblicima saradnje policije i građana na zajedničkim akcijama otkrivanja i sprečavanja kriminaliteta nastao je na osnovama široko popu-

larnog viktimološkog pokreta koji je u zemljama Zapada tokom sedamdesetih godina doveo do novih zahteva u pogledu odnosa policije prema žrtvama krivičnog dela¹⁹. Danas se smatra da bi saradnju policije i građana trebalo tako usmeravati da se istovremeno ostvari integracija policije u strukturu društvene zajednice i postigne veće učešće građana u policijskim delatnostima²⁰. Međutim, prema ideji organizovanog uključivanja građana u preventivne delatnosti policije treba imati velike rezerve zbog sledećih razloga:

a) Osnovna pretpostavka za šire angažovanje građana jeste promena društvene uloge policije. Od državnog organa koji vrši vlast u interesu vladajuće klase, policija mora postati služba koja pruža građanima određene bezbednosne usluge, kao što su zaštita i pomoć žrtava krivičnih dela, zaštita svedoka, pomoć građanima "potrošačima" i slično. Ovakvi poslovi izlaze iz usko shvaćenog domena vršenja policijske vlasti.

b) Drugo, učešće građana u organizacijama koje saraduju sa policijom podrazumeva njihovo izvesno "disciplinovanje" - pojedincu se nameću posebne društvene obaveze u pogledu brige za bezbednost zajednice, šta može poremetiti osetljivu ravnotežu u odnosu na zahteve legaliteta, posebno u vezi sa zaštitom privatnosti drugih osoba. Potrebno je dovesti u sklad protivrečne zahteve da se motivišu građani za učešće u prevenciji kriminaliteta, a da istovremeno ove aktivnosti budu preuzete u okviru zakonskih ovlašćenja, kako bi se izbegle nepovoljne posledice samovlašća.

c) Osim toga, teško je govoriti o ravnopravnim partnerskim odnosima između policije i građana. Policija je usmeren na zaštitu društvenog poretka, dok su građani najviše (i to kratkotrajno) zainteresovani za rešavanje svojih lokalnih problema. Zato se kod najvećeg broja građanskih udruženja namenjenih prevenciji kriminaliteta zapaža spontano osipanje članstva. Takođe, nedostatak formalne i hijerarhijski postavljene strukture u građanskim udruženjima zaduženim za prevenciju kriminaliteta ograničava efekte saradnje policije i građana²¹.

d) Najvažniji prigovori razvoju organizovane saradnje policije i građana na prevenciji kriminaliteta tiču se nedovoljne efikasnosti rada građanskih udruženja i postojanja rizika od proširenja područja samovlasnog delovanja pojedinaca, kojima podršku daju policijske snage.

---

¹⁹ O tome više u: N. Mrvić, *Odnosot na policijata i opštествoto kon žrtvite krivičnite dela*, *Bezbednost*, Skopje, god. XXXII/1992, 2, str. 155-164.

²⁰ J. Greene and S. Decker, "Police and Community Perceptions of the Community Role in Polising: The Philadelphia Experience", *The Howard Journal of Criminal Justice*, 28/1989, 2, str. 107.

²¹ L. Klein et al., op. cit. str. 372; J. Shapland and J. Vagg, "Using the Police", *The British Journal of Crimology*, 1987, 1, str. 62.

Rezultati dosadašnjih istraživanja vršenih u Sjedinjenim Američkim Državama pokazuju da izvesne rezultate u prevenciji kriminaliteta ostvaruju jedino dve vrste organizovanih delatnosti građana. Prvo su organizacije susednog nadzora, koje imaju nekog uspeha u smanjenju imovinskog kriminaliteta (posebno krađa po kućama i provalnih krađa). Drugo su specijalne televizijske emisije u kojima se nastoji rasvetliti neko teško krivično delo tako što se pozivaju građani da iznesu svoje sumnje ili rešenja izloženog slučaja²².

Oblici saradnje građana sa policijom, međutim, više su usmereni na stvaranje "društvene policije", nego na uzgrednu pomoć organima zaduženim za sprečavanje kriminaliteta, jer se policija neposredno angažuje na informisanju, obučavanju, tehničkom opremanju i organizovanju građana. Kako građanska udruženja asimiluju sve probleme sa kojima se suočava šira društvena zajednica, postoji opasnost da klasna, rasna i socijalna nejednakost dovedu do situacija političke zloupotrebe policije ili "zastupanja zakona" od strane građana. Tako je, na primer, zabeleženo da su tokom šezdesetih godina u Sjedinjenim Američkim Državama crnačke komune organizovale građane kako bi se zaštitile od brutalnosti rasistički orjentisane "bele" policije, dok su, na primer, ranih osamdesetih godina patrole Amerikanaca italijanskog porekla pokušavale da u ime građana zavode red u "svojim" područjima²³.

Nasuprot privlačnosti ideje o saradnji građana "čuvara zakona" i policajaca koji bi bili samo "građani u uniformi" pokazuje se da su novi pokreti za podruštvljavanje policijske delatnosti organizovanim uključivanjem građana u prevenciju kriminaliteta veoma kontraverzni i opasni, jer mogu dovesti do velikih zloupotreba i pojave represivnog društva sa naoružanim građanima i militantnom policijom.

Međutim, iako neprihvatljiva u svom radikalnom izrazu, ideja o saradnji između policije i građana može biti korisna ukoliko se ograniči na postizanje boljih međusobnih kontakata odnosa poverenja. Posebnom obukom policije za komunikaciju sa građanima a posebno sa žrtvama krivičnih dela, angažovanjem brojnih pešačkih patrola i pozornika, kao i intenziviranjem proaktivnih kontakata policije sa građanima, vlasnicima trgovina, kafana, radionica sa određenog područja moguće je stvoriti uslove za bolju saradnju sa građanima i za efikasniji rad policije. Zato se u poslednje vreme u inostranoj literaturi naročito naglašava da bi policija trebalo svoju organizaciju i operativnu delatnost što više prilagoditi karakteristikama socijalne sredine u kojoj deluje, pri čemu će na sebe preuzeti poslove koji se tiču kriminaliteta, dok će građani saradnjivati sa njom u onim poslovima koji se tiče održavanje urbanog način života i javnog reda²⁴.

---

²² J. Garofalo and M. McLeod, op. cit. str. 335; L. Klein et al., op. cit. str. 373.

²³ W. Skogan, op. cit. str. 444; L. Klein, op. cit. str. 373.

²⁴ T. Bennett, "The Effectiveness of a Police-Initiated Fear-Reducing Strategy", *The British Journal of Criminology*, 31/1991, 1, str. 2; Ch. Murphy, "Community Problems, Problem Communities, and

Zaključak

Pregled stranih iskustava u pogledu uključivanja građana u prevenciju i društvenu kontrolu kriminaliteta pokazuje da su rezultati često u nesaglasnosti sa stvarnom opasnosti od kriminaliteta. Siromašniji članovi društva, koji stanuju u kriminalitetom veoma ugroženim područjima lošije su zaštićeni od bogatih, pa se ili organizuju ili privatno plaćaju za usluge obezbeđenja.

Grupe organizovane radi zaštite od kriminaliteta, obučene ili naoružane od strane policije, mogu postati veoma velika opasnost po bezbednost samih građana. Prema rezultatima dosadašnjih organizacija ne mogu se efikasno suprotstaviti uličnom nasilju, razbojništvu, i krivičnim delima protiv života i tela.

Konzervativno opredeljenje našeg javnog mnjenja, izraženi kulturni konflikt između gradskog stanovništva i migranata sa sela, pojavom izbeglica novonastali ekonomski i kulturni problemi, sve izrazitije socijalno raslojavanje stanovništva, narasle nacionalne i političke tenzije, samo su neke od onih okolnosti koje ne govore u prilog organizovanja građanskih udruženja radi zaštite od kriminaliteta. Međutim, dramatičan porast kriminaliteta i nezaštićenost građana diktira potrebu da se, što je moguće više stimulišu građani na aktivniju saradnju sa policijom.

Jedinim dometom gde se čini korisnim strano iskustvo predstavljaju programi susedskog nadzora, kojima bi se moglo preventivno delovati u pravcu sprečavanja imovinskog kriminaliteta organizovanjem sistematskog neformalnog nadzora po ulazima višespratnica i na parkinzima. Bolja saradnja između građana i policije podrazumevala bi, takođe, značajnu reorganizaciju policijske službe uz uvođenje pozornika i pojačanih pešačkih patrola u naseljima. Takođe, uočava se potreba sa državnim stimulisanjem programa za zaštitu žrtava nasilja, ako i naročitih programa obučavanja policije za postupanje sa građanima i žrtvama krivičnih dela. Policija bi trebalo u većoj meri edukativno da utiče na građane usmeravajući ih u postupcima vlastite zaštite: organizacijom emisija i predavanja sa savetima o ugradnji odgovarajućih alarmnih uređaja, ponašanja u slučaju kada se žrtve provalnih krađa ili svedoci nasilja, organizovanjem naknadnog kontakta sa oštećenim posle podnošenja krivične prijave i slično. Ovakve aktivnosti znatno bi doprinele da se u našoj sredini učini konkretan doprinos na razvoju bezbednosne kulture građana, da se na pravi način usmere njihove individualne akcije sa zaštitom i izbegnu neželjene posledice od uzimanja zakona u sopstvene ruke.

*

*

*

Dr Nataša Mrvić-Petrović
Institute for criminological and sociological researches,
Belgrade

PARTICIPATION OF CITIZENS IN PREVENTION AND SOCIAL CONTROL OF CRIMINALITY

In the paper the issue of citizens participation in prevention and social control of criminality has been analyzed. The author has stated that interest of citizens to participate in actions aimed at prevention of criminality, as well as their participation in post-penal help to ex-convicts is one of the most important presumptions for successful realisation of criminal policy aims. Analyzing different aspects of those problems the author gives three conclusions. First that involvement of citizens in prevention and social control of criminality is not in accordance with the real danger of criminality. Second, that poorer members of society, who lives in the areas of higher danger of criminality, are badly protected than wealthy members of society who, in spite of small risk of victimization, are feeling insecurity, so they either organize themselves or pay for their protection. Third, groups organized in order to protect citizens from criminality, trained or armed by police forces, can become a great danger for the security of citizens.

KEY WORDS: CITIZENS, CRIMINALITY, PREVENTION, SOCIAL CONTROL, POLICE.